

## ЭРҮҮГИЙН МӨРДӨГЧИЙН АЖЛЫГ ДҮГНЭХ АРГЫГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

*Л.Энхтуяа*

*ДХИС-ийн магистрант,  
цагдаагийн ахлах ахлагч*

**Хураангуй.** Эрүүгийн мөрдөгчийн ажлын дүн мэдээг тайлагнах арга нь нутаг дэвсгэрийн онцлог, хүн амын тоо, гэмт хэргийн гаралт, байршил зэргээс шалтгаалан өөр, өөр байдаг тул эрх бүхий алба хаагчдын дүн мэдээг дүгнэх аргыг боловсронгуй болгох аргыг тодорхойлоход оршино.

**Түлхүүр үг.** Цагдаагийн байгууллага, эрүүгийн мөрдөгч, гүйцэтгэх ажилтан, дүн мэдээ, ажлын үзүүлэлт, нутаг дэвсгэр, шалгуур үзүүлэлт.

### **Нэг. Оршил хэсэг**

Цагдаагийн байгууллага нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийнхээ хүрээнд гэмт хэргийг илрүүлэх, нотлох баримт цуглуулах, бэхжүүлэх замаар шүүхээр гэмт хэргийг үнэн зөв шийдвэрлэхэд урьдчилан нөхцөл бүрдүүлдэг болохоор шүүх эрх мэдлийн байгууллагад хамаардаг гэж үзэх үндэстэй. Харин захиргааны байгууллага гэдэг утгаараа гүйцэтгэх засаглалд багтана. Цагдаагийн байгууллага нь нутаг дэвсгэрийн болон ажил үүргийн зарчмаар зохион байгуулагдана.

Тус байгууллага нь үүсэн байгуулагдсан цагаасаа хойш улс орны нийгэм, төрийн байгууламжийн хөгжлийн бүхий л үе шатуудад хөгжиж, бэхжиж ирсэн Монгол төрийн ууган байгууллагын нэг юм. Ардын Засгийн газрын 6 дугаар хурлаар 1921 онд “Цагдаагийн тухай” хэлэлцээд ард түмний амь бие, эд хөрөнгөд халдагсадтай тэмцэх, хэв журам, энх амгалан байдлыг сахиулах үүрэг бүхий “Сэргийлэх цэргийн салаа”-г байгуулсан нь Монгол Улсын шинэ үеийн Цагдаагийн байгууллагын үүсэл болжээ.

Өнөөдөр Цагдаагийн алба нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн тусгай алба мөн бөгөөд гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаандаа холбогдох хууль тогтоомж-оос гадна гэмт хэргийн дүн мэдээг нэгтгэх, боловсруулах, дүгнэх, дүн шинжилгээ хийх, цаашид явуулах арга хэмжээний нөхцөл байдлын боловсруулалтыг явуулдаг.

### **Хоёр. Үндсэн хэсэг**

Монгол Улсад гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндсэн үүргийг хэрэгжүүлдэг Эрүүгийн цагдаагийн алба нь 1934 онд байгуулагдсан бөгөөд одоогийн байдлаар гэмт хэргийн нөхцөл байдалтай холбогдуулан алба хаагчдын ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх зорилгоор аар тус алба нь Эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх газар, Захиргааны удирдлагын хэлтэс, Гүйцэтгэх ажлын дүн шинжилгээний хэлтэс, Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг, хүн худалдаалах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэс, Нийтийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэс, Кибер гэмт

хэрэгтэй тэмцэх хэлтэс, Хүнд гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэс, Эрэн сурвалжлах хэлтэс, Хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэс гэсэн 1 газар, 10 хэлтэстэй-гээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Тус алба нь Цагдаагийн ерөнхий газрын шууд удирдлагын дор гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд заасан далд аргаар үйлдэгдсэн эсхүл тодорхой төрлийн гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох, түүний үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох, түүнчлэн сураггүй алга болсон, нас барсанд тооцогдсон хүн, оргосон сэжигтэн, яллагдагч шүүгдэгч, яллагдагч, прокурор шүүхээс даалгасан буюу хүнийг эрэн сурвалжлах, алдагдсан галт зэвсэг, сум, хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх, мансууруулах, хордуулах бодис, түүх соёлын дурсгалт болон бусад үнэт зүйлийг эрж олох зорилгоор хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу арга хэрэгсэл ашиглан гүйцэтгэх ажил явуулах үүрэг бүхий эрүүгийн тагнуулын байгууллага юм.

Мөн Улсын Ерөнхий Прокурорын 2020 оны “Гэмт хэргийн талаарх гомдол, мэдээлэл, эрүүгийн хэргийг шалгах, түүнд прокурор хяналт тавих, харьяалал тогтоох тухай” А/33 дугаар тушаалаар харьяалуулсан хэрэгт хэрэг бүртгэлтийн чиглэлээр мөрдөн шалгах ажиллагааг хариуцан явуулах, нууц, далд аргаар бүлэг зохион байгуулалттай үйлдэгдсэн үндэстэн дамнасан тодорхой төрөл /эдийн засаг, зохион байгуулалттай гэмт бүлэг, хүн худалдаалах, цахим, нийтийн аюулгүй байдлын эсрэг, хүнийг алах, хүчиндэх, дээрэмдэх, хулгайлах зэрэг/-ийн гэмт хэргийг гүйцэтгэх ажлын шугамаар илрүүлэх, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох ажиллагааг улсын хэмжээнд хариуцан зохион байгуулах, нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах үндсэн чиг үүрэгтэй ажиллаж байна.

Албаны үндсэн чиг үүргийн нэг болох гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулахын тулд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг бүрийг шинжлэх ухааны арга зүйгээр зөв бүртгэж, бодитой хэмжих, шалтгаан, нөхцөлийг нарийн тогтооход статистикийн шинжлэх ухаан чухал үүрэгтэй бөгөөд тухайн ажиллагааг явуулахдаа дараах Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны журам /КОД/-д заасны дагуу явуулдаг. Үүнд:

- Монгол Улсад бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтлөх, мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлэх үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг зохицуулах ЦБҮАЖ /код 701/,
- Цагдаагийн байгууллагад хуулиар харьяалуулсан зөрчлийг шалгаж, шийдвэрлэх үйл ажиллагаанд тоо бүртгэл хөтлөн, мэдээллийн сан бүрдүүлж, ашиглах ЦБҮАЖ /код 702/,
- Цагдаагийн байгууллагын хууль сахиулах, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаандаа ашиглах судалгаа, хяналтын тоо бүртгэл хөтлөх, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, түүнийг ашиглах ЦБҮАЖ /код 703/.

Улсын хэмжээнд 2016 онд 27167, 2017 онд 32259, 2018 онд 36220, 2019 онд 31524, 2020 онд 23064 гэмт хэрэг тус тус бүртгэгдэж, сүүлийн 5 жил гэмт хэргийн гаралт тогтмол өсөлттэй байсан боловч нийгэм, эдийн засаг, цар тахлын нөхцөл байдалтай холбогдуулан 2020 оноос буурсан үзүүлэлт байгаа ч Цагдаагийн байгууллага, тэр дундаа Эрүүгийн цагдаагийн албаны ачаалал байнга өсч байна.

*График 1. Сүүлийн 5 жил үйлдэгдсэн гэмт хэргийг харьцуулсан судалгаа.*

Тодруулбал Монгол Улсад явагдаж байгаа хууль тогтоомжийн шинэтгэлийн хүрээнд 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байгаа Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль батлагдснаас хойш Гүйцэтгэх ажилтнууд Мөрдөн шалгах ажиллагааг явуулах болсон.

Эрүүгийн цагдаагийн албаны “гүйцэтгэх ажилтан-мөрдөгч” нарын ажлын ачаалал эрс ихэсч, ажлын дүн мэдээг гаргах, алба хаагчийн хийсэн ажлыг дүгнэх үзүүлэлт боловсронгуй болгон шинэчлэн, ашиглааж байна. Гэвч манай улсын онцлог, нутаг дэвсгэр, хүн амын төвлөрөл зэргээс шалтгаалан одоо ашиглаж байгаа аргыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Тодруулбал жилд дунджаар 2 хоногт 1 гэмт хэрэг үйлдэгддэг Говь-Алтай аймаг дахь Цагдаагийн газрын эрүүгийн мөрдөгчийн ажлыг, өдөрт 2 гэмт хэрэг үйлдэгддэг Дархан Уул аймгийн, эсвэл хоногт 6 гэмт хэрэг үйлдэгддэг Сонгинохайрхан дүүрэг дэх цагдаагийн газарт ажилладаг эрүүгийн мөрдөгчийн ажилтай харьцуулан дүгнэж, удирдлага зохион байгуулалтын арга хэмжээ авдаг.

*Хүснэгт 1. Говь-Алтай, Дархан Уул, Сонгинохайрхан дүүргийн нутаг дэвсгэрт үйлдэгдсэн гэмт хэргийг харьцуулсан байдал.*

| № | Нутаг дэвсгэр  | Нутаг дэвсгэр          | Хүн амь | Гэмт хэрэг | Бүх гэмт хэрэгтэй харьцуулсан хувь | Хүн д | Бүх хүнд хэрэгтэй харьцуулсан хувь |
|---|----------------|------------------------|---------|------------|------------------------------------|-------|------------------------------------|
| • | Говь-Алтай     | 141.400м <sup>2</sup>  | 58.343  | 151        | 0.65%                              | 40    | 1.05%                              |
| • | Дархан-Уул     | 3.300м <sup>2</sup>    | 103580  | 566        | 2.45%                              | 101   | 2.65%                              |
| • | Сонгинохайрхан | 1200.6 км <sup>2</sup> | 327.6   | 2337       | 10.13%                             | 550   | 14.41%                             |

Энэ нь цагдаагийн байгууллагын тодорхой алба, нэгжийн онцлог, гадаад болон дотоод хүчин зүйлээс шалтгаалан эрхэлж буй албан тушаалтай холбоотой нэмэлт үүргийг харгалзан алба хаагчид, тэр дундаа эрх бүхий алба хаагчдын ажлын дүн мэдээг гаргаж байгаа нь хангалтгүй, харьцуулалт буруу хийгдэж байна гэж судлаачийн зүгээс үзэж байна.

Тодруулбал нутаг дэвсгэрийн онцлогоос шалтгаалан аль нэг суманд хэрэг, төвөг гардаггүй тайван газарт хэсгийн төлөөлөгчийн ажил дүгнэх үзүүлэлтийг, төв суурин газар ажиллаж байгаа алба хаагчийн нэгэн адил дүгнэх нь харьцангуй ойлголт юм. Тухайн хэрэг гардаггүй сум нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг сайн явуулж байна гэж дүгнэгдэж байгаа ч үндсэн ажлыг гэмт хэргийн илрүүлэлтээр дүгнэхэд гэмт хэрэг, зөрчил бараг гардаггүйгээс болж илрүүлсэн хэргээр нь улсын хэмжээнд жагсаахад сүүлийн байранд орж, сануулах, цалингийн хувь хасуулах зэрэг сахилгын шийтгэл хүлээхэд хүрч байгаа тул эрүүгийн мөрдөгчийн ажлыг дүгнэх аргыг боловсронгуй болгох шаардлага тулгарч байна.

Судалгааны ажлын хүрээнд тодорхой эрүүгийн мөрдөгч, хэсгийн төлөөлөгч нартай ажлын дүн мэдээг тайлагдаж байгаа, албан дээр нэгтгэн дүгнэж байгаа байдлын талаар ярилцлага явуулахад 70 хувь нь ажил дүгнэх үзүүлэлтийг сайжруулж, боловсронгуй болгох шаардлагатай, уг ажиллагааг хийхдээ заавал нутаг дэвсгэр, гэмт хэргийн гаралт зэргийг

харгалзан үзэж хийх ёстой гэж хариулж байсан бол 20 хувь нь тийм шаардлага байхгүй гэж хариулж байсан, бол 10 хувь нь буюу шинээр томилогдсон алба хаагчид тухай асуудлыг сайн мэдэхгүй тул, хариулах боломжгүй байна хариулж байсан.

*График 2. Эрүүгийн мөрдөгч, хэсгийн төлөөлөгч нартай хийсэн ярилцлагын үр дүнг харьцуулсан судалгаа.*

Мөн цагдаагийн байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтын ажлын дүн мэдээг дүгнэх аргыг боловсронгуй болгоход үүнтэй уялдан тухайн ажилтны ажил дүгнэх шалгуур үзүүлэлтийг шинэчлэн боловсруулах хэрэгцээ шаардлага үүссэн байна.

### **Гурав. Дүгнэлт хэсэг**

Гүйцэтгэх ажилтан, тэр дундаа эрүүгийн мөрдөгч, хэсгийн төлөөлөгч нарын ажлын ачаалал, хүн амын тоо, нутаг дэвсгэрийн байршил, гэмт хэргийн гаралт зэргийг харгалзан, үндэслэл бүхий судалгаа явуулж, эрүүгийн мөрдөгчийн ажлыг дүгнэх аргыг боловсронгуй болгох талаар санал дэвшүүлэх зорилгоор энэхүү сэдвийг сонгон, судалгааны ажил явуулж байна.